ברכת התורה ~ ברכה אחרונה

תוכן

פתיחה

א. ברכת התורה והמזון

ב. על מה אבדה הארץ?

ג. שבת באמריקה

ד. נפקא מינות

1. לימוד לפני הברכה. 2. חיוב נשים.

3. ברכה אחרונה. 4. שאלת ספר ממודר הנאה.

פתיחה

מעשה בבחור שלמד בלייקווד אך לאחר שנשא אשה והקים משפחה, לא המשיך בעולם התורה ופנה לעסקים.

פעם אחת פגש אותו ר' אהרן קוטלר ושאלו מדוע אתה לא מגיע לבית המדרש,

ענה לו אני יצאתי לעסקים אבל אני מחזיק שלושה אברכים בהסכם יששכר וזבולון.

ענה לו הרב קוטלר, לא שאלתי מה עם העוה"ב שלך, שאלתי מה עם העוה"ז שלך!

(הגאון ר' אשר וייס[1])

אנו עומדים בחג השבועות - זמן מתן תורה, הארוע לו חיכה העולם כולו אלפי שנים.

ויש לשאול, האם תורה היא עולם הזה או עולם הבא?

האם ברכת התורה היא ברכת המצוות או ברכת הנהנין?

א. ברכת התורה והמזון

ברכות (כא.):

מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה - שנאמר: ואכלת ושבעת וברכת.

מנין לברכת התורה לפניה מן התורה - שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו[2].

---

[1] עניינים רבים בשיעור זה מקורם בדברי הגאון בעל המנחת אשר, הידוע במתיקות תורתו.

[2] **המשך חכמה** (דברים ח, י) מסביר שיש סיבה מיוחדת מדוע על התורה מברכים לפני, ועל המזון מברכים אחרי: מסיק שם דברכה שלפניה הוא מדרבנן, וכן בדברי תורה.

וטעמא נראה, דאם נעיין על התשלום על גמול הטוב שגמל לו הקדוש ברוך הוא אז הוא קו"ח מעליא: - מה על חיי שעה מברך, על חיי עולם לא כל שכן?! וכן מה כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לא כל שכן?! שזה תודה וברכה עבור גמולו שגמל אליו השי"ת.

אך באמת אין הברכה על זה בלבד, רק הוא ענין ומכוון אחר, שכשאוכל ושבע אז הוא עלול לבעט, וכמו שאמר הכתוב (פסוקים יב - יד) "פן תאכל ושבעת וכו' ושכחת את ה' אלקיך". מלי כריסי זני בישי (ברכות לב, א). לכן צוה השי"ת שכשיאכל וישבע, יזכיר שם אלקים בתודה ויברכנהו ויזכור כי "הוא הנתן לך כח לעשות חיל" (להלן פסוק יח) ומידו לוקח האוכל למלאות נפשו כי ירעב. וזה שאמר בסמוך (יב - יח) "השמר לך פן תשכח וכו' פן תאכל ושבעת וכו' ורם לבבך ושכחת וזכרת וכו' כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל". הראה לנו טעם הברכה, שלא יקשיח לבבו מדרכי השי"ת ועדותיו. וזה יתכן דוקא כשהוא שבע, לא כשהוא רעב.

אכן בדברי תורה מעיקרא כי עביד, אדעתא דנפשיה עביד (פסחים סח, ב), שלומד ליעשות רב לקנות חכמה. ואם לא יזכיר השי"ת, כי התורה היא חיינו ואורך ימינו, ובה חנן את נפש הישראלי באצילות חכמתו יתברך, יתגאה ויעשנה קרדום

אמר רבי יוחנן: למדנו ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר, וברכת המזון לפניה מן ברכת התורה מקל וחומר; ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר: ומה מזון שאין טעון לפניו - טעון לאחריו, תורה שטעונה לפניה - אינו דין שטעונה לאחריה; וברכת המזון לפניה מן ברכת התורה מקל וחומר: ומה תורה שאין טעונה לאחריה - טעונה לפניה, מזון שהוא טעון לאחריו - אינו דין שיהא טעון לפניו. איכא למפרך: מה למזון - שכן נהנה, ומה לתורה - שכן חיי עולם! ועוד, תנן: על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו! תיובתא.

הגמ' משווה בין ברכת התורה לבהמ"ז- תרוייהו דאו', ומנסה ריו"ח לעשות ק"ו ולחייב ברכה לפני המזון וברכה אחרי הלימוד מדאו'.

וצע"ג מה הקשר בין ברכת התורה לברכת המזון, לכאורה אלו ברכות שונות לחלוטין, זוהי ברכת המצוות וזוהי ברכת הנהנין?

אותה מברכים לפני ואותה מברכים אחרי, ומה הקשר ביניהם בכלל?

מבואר בדברי ריו"ח שיש קשר מהותי בין ברכת התורה לברכת המזון, וניתן לעשות ק"ו ביניהם.

מפשט הסוגיא עולה, שברור לגמ' שיש ברכה לפני המזון וברכה אחרי התורה, אלא שריו"ח ניסה לומר שאלו ברכות דאו' ונדחו דבריו, וא"כ ברכה שלפני המזון ולאחר התורה היא דרבנן, מהי הברכה שאחרי הלימוד?

לכאורה היה אפשר לדחות את הק"ו באופן פשוט, ברכת המזון היא ברכת הנהנין, ברכת התורה היא ברכת המצוות, אך הגמרא לא אמרה זאת, היא חילקה בין מזון שנהנה ובין תורה שהיא חיי עולם, אך חילוק בין הנאה למצוות לא הוזכר.

לשם כך יש להבין מהי ברכת התורה.

ב. על מה אבדה הארץ?

הטור (או"ח מז) כותב הקדמה להלכות ברכת התורה:

ברכת התורה מאד צריך ליזהר בה כדאיתא בנדרים (פא.) מפני מה תלמידי חכמים אין מצויין לצאת מבניהם תלמידי חכמים רבינא אמר מפני שאין מברכין בתורה תחלה דאמר רב יהודה א"ר מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוה עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה מאי ניהו ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה אמר רב יהודה אמר רב לומר **שאין מברכין בתורה תחלה.**

הטור פתח ואמר שצריך להיזהר מאד בברכת התורה, מהי זהירות זו?

להתעטר בה, ויוכל היות סם מות למשמאילים בה (שבת פח, ב), וכמו שאמרו על זה "יערף כמטר לקחי" שדברי תורה ממיתים אותם.

לכן צוה השי"ת "כי שם ה' אקרא - הבו גודל לאלקינו", ובזה יבוא לקיום התורה לשמה וללמוד אותה לשם יוצרה, ומכשירתו ונהנים ממנו וכו'. וכמו שאמרו (נדרים פא, א) שלא ברכו בתורה תחילה, ועיין ר"ן שם. אבל כשלמד, אז אינו צריך ברכה, כי "מצאי מצא חיים" (משלי ח, לה), ודעסיק בה אצולי מצלא דלא ליתי לידי חטא...

כלומר, יש שני טעמים לברכה: הכרת הטוב וזכירת ה' שלא יבעט, ברכה ראשונה היא הכרת הטוב וודאי שעל התורה חייבים להודות, אבל אחרי הלימוד אין חשש שישכח את ה' וא"צ ברכה אחרונה, לעומ"ז בעניני אכילה, יש לברך אחרי האכילה על מנת שלא ישכח את ה' ויבוא לבעט.

ירמיהו שאל 'על מה אבדה הארץ' וענה לו הקב"ה 'על עזבם את תורתי', ובארה הגמרא את התשובה, שלא ברכו בתורה תחילה.

וצריך להבין:

1. איזה ברכה לא ברכו? לדידן יש ג' ברכות (לעסוק בדברי תורה, והערב נא ואשר בחר בנו), איזה ברכה היא מדאו'?

2. מדוע אי ברכת התורה גוררת עונש חמור כ"כ?

3. מה הכוונה 'שלא ברכו בתורה תחילה'?

המשנ"ב (מז, ב) כתב:

> ברכת התורה צריך ליזהר בה מאד - שלא ללמוד עד שיברך. ויברך אותה בשמחה גדולה[3].

ומקור דבריו **בדברי חמודות** על הרא"ש (ברכות א, עט):

> שלא ברכו בתורה תחילה- נ"ל לדקדק מדקאמר לשון תחילה ולא סגי במאי דקאמר שאין מברכין בתורה, דש"מ שהיו מברכין אלא שלא הקפידו שלא ללמוד כלל קודם שיברך, אבל כשבא לימוד לידם למדו ואח"כ כשזכרו היו מברכים על הלימוד שאח"כ, ואפ"ה קפיד קרא וקאמר שעל זה אבדה הארץ.

מלשון הגמרא 'שלא ברכו בתורה תחילה' מדוייק שברכו על התורה, אלא לא היתה הברכה קודם הלימוד, כי אם אחרי שכבר התחילו ללמוד.

וצע"ג, מדוע זה כ"כ קריטי? הרי אפשר להניח ציצית ולברך אח"כ בבית הכנסת על הטלית?

הדגל מחנה אפרים[4] (פרשת בשלח) כתב:

> אמר אא"ז זללה"ה על מאמר חז"ל מפני מה חרבה ירושלים על שלא ברכו בתורה תחלה, ואמר הוא ז"ל היינו שלא ברכו ברכת והערב נא שהוא ברכה ראשונה שמברכין על התורה בבוקר והוא פלא.

הבעש"ט הסביר שלא ברכו ברכת 'והערב נא' שהיא הברכה הראשונה.

היה אפשר לדחות ולומר שזהו ווארט חסידי על הנאה מתורה, אבל כבר **רש"י** (נדרים פא.) למד כך את הגמרא:

> שאין מברכין - כשמשכימין לתלמוד תורה, ותלמידי חכמים מתוך שהן זהירין לעסוק בתורה ורגילין בה אינן זהירין לברך כשפותחין, לא מקיימא ברכתא כדאמרינן בברכת התורה 'נהיה אנחנו וצאצאינו מלומדי תורה'.

רש"י לומד שהעונש של ת"ח היה שלא יצאו בניהם ת"ח, וזאת משום שלא בקשו על כך בברכה, שלא אמרו: 'ונהיה אנחנו וצאצאנו', ומבואר שגם לפי רש"י הברכה שעליה חרבה הארץ היא ברכת 'והערב נא'.

והדבר מתמיה במיוחד, הרי והערב נא היא רק תפילה על הצלחה והנאה בלימוד, ומדוע אי אמירתה יגרום לחורבן הארץ? וצ"ע.

בעצם כל הגמרא בנדרים תמוהה, הרי קי"ל **יומא** (ט:): שבית ראשון נחרב על דברים אחרים לגמרי: מקדש ראשון מפני מה חרב?

---

[3] הגר"א שפירא היה מדגיש בתפילתו, בפרט בחג השבועות את הקטע 'והאר עינינו בתורתך' בנעימה מיוחדת.

[4] ר' אפרים סדילוקוב נכדו של הבעש"ט.

מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים.

וא"כ צ"ע מה שואל הנביא על מה אבדה הארץ? פוק חזי איזו שחיתות ברחובות? וכיצד הקב"ה עונה 'על עזבם את תורתי'- שלא ברכו בתורה תחילה?

וכבר הקשה **המהר"ל** (הקדמה לתפארת ישראל):

תימה שיהיה חרבן הארץ בשביל שלא ברכו בתורה תחלה, ולא בשביל עכו"ם וגלוי עריות ושפיכת דמים שהיו בבית ראשון.

מצודת דוד (ירמיהו ט, יב) 'יישב את הקושיא, וכתב:

אם עסקו בתורה היה המאור שבה מחזיר אותם למוטב, אבל בעבור שלא עסקו בה באו לכל אלה הפשעים ואבדה הארץ בעונם.

כלומר, 'לא ברכו בתורה' איננה סיבה ישירה לחורבן, זוהי הסיבה כיצד הגיעו אל החטאים החמורים הללו שגרמו לחורבן.

והנה מצאנו **בפרשת התוכחה** (דברים פרק כח) הסבר על מה הגיע כל הרעה:

(טו) וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹקיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגוּךָ:

בהתחלה התורה מנמקת שלא שמעו בקול ה' ולא קיימו את המצוות, אולם בהמשך הפרשה כתוב:

(מז) תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹקיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל:

וצ"ע, כיצד יתכן שחוסר שמחה גורם לחורבן נורא כ"כ? מצוה גדולה להיות בשמחה אינו פסוק ולא מדרש, וכי בגלל שהיו קצת עצובים וכבדים הגיע להם חורבן שכזה?

בילקוט יוסף (סי' מז) באר זאת בדרך למדנית:

בספר דברי מנחם (ר' מנחם מרדכי מסאלוניקי, סימן א') פירש, דברכות התורה עשאוהו חכמים כברכת הנהנין שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, ועל ידי שהאדם מברך ברכות התורה תחלה זוכה להיות התורה שלו, ונקראת תורתו, תורה דיליה, דקונה אותה קנין גמור. והנה נודע דקיימא לן בדין נחלה שאין אדם מוריש לבניו דבר שאינו שלו, ואם כן על ידי ברכות התורה תחלה זוכה וקונה קנין התורה ונקראת שלו, וממילא בדין הוא שינחילנה לבניו אחריו, ולכך מי שאינם מברכים ברכות התורה תחלה אינם זוכים לבנים תלמידי חכמים, כיון דהוא לא זכה כדין, איך יזכה לבניו דבר שאינו שלו.

כשם שברכת הנהנין מתירה את המאכל ומעבירה אותו מרשות הגבוה לרשות האדם, כך גם ברכת התורה מכניסה את התורה לרשותו ונעשית 'תורה דיליה' וזכה בה. לפי"ז א"ש, רק דבר שקנה האדם לעצמו הוא יכול להוריש לבניו, וממילא אם לא ברך לא זכה בתורה ולא תעבור לבניו.

ג. שבת באמריקה

ונראה להסביר באופן פנימי יותר ע"פ סיפור מפורסם:

מעשה בשני יהודים שהגיעו לאמריקה בתחילת המאה הקודמת, ואז היו מחלקים את המשכורת בסוף השבוע, דהיינו בשבת.

שני היהודים שמרו תורה ומצוות ולא רצו לעבוד בשבת, כתוצאה מכך פוטרו ממקום עבודתם ונותרו ללא פרוטה.

לימים כשנפגשו, האחד כל ילדיו יצאו שומרי מצוות ומדקדקים בכל מצווה, והשני לדאבוננו יצאו ילדיו פורקי עול.

ושאלו זה את זה על מה עשה ה' ככה, מדוע אתה זכית למשפחה מפוארת, ואני, ילדיי לא הלכו בדרכי, הרי שנינו מסרנו את הנפש על שמירת השבת?

כשחקרו יחד את הסיבה התברר ששניהם היו מגיעים הביתה לשבת לאחר פיטוריהם מהעבודה, אבל האחד הגיע עם פנים זורחות על יכולתו לשמור את השבת למרות הקשיים ופצח בריקוד 'שלום עליכם' עם אשתו והילדים, והשני קיבל את השבת עם פנים עגומות אוף, בגלל שמירת השבת אין לנו כסף...

הראשון, ילדיו למדו ששמירת השבת למרות הקושי מביאה שמחה ולכן המשיכו לדקדק במצוות, השני לדאבוננו ילדיו קבלו את הרושם שמי ששומר שבת נהיה עצוב ולכן "קבלו על עצמם" שכשיגדלו לא יהיו עצובים וזה היה התוצאות.

ונראה לבאר ע"פ דברי האבני נזר הידועים בהקדמתו **לאגלי טל**:

שמעתי קצת בני אדם טועין[5] מדרך השכל בענין לימוד תוה"ק ואמרו, כי הלומד ומחדש חדושים ושמח ומתענג בלימודו אין זה לימוד התורה כ"כ לשמה כמו אם היה לומד בפשיטות שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצוה.

ובאמת זה טעות מפורסם. ואדרבא כי זה היא **עיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימודו** ואז דברי תורה נבלעין בדמו. ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה.

עיקר מצוות לימוד תורה היא להיות שש ושמח ומתענג בלימוד, וע"י השמחה נכנסים דברי התורה לליבו של אדם ונעשה חלק מהתורה.

ונראה שהשמחה מבטאת את ההזדהות והחיבור של האדם אל הדבר, ואם עבדו את ה' בשמחה, אזי היו מחוברים להקב"ה, ואם לא- אז לא היה להם חיבור לה', וממילא גם החיבור שלהם בדורות הבאים לא היה מקושר לה'.

וכ"כ **הלבוש** (או"ח מז):

קודם שיתחיל ללמוד או לומר דברי תורה יברך ברכת התורה. ומאד מאד צריך האדם ליזהר בה, **להראות שהתורה היא חשובה בעיניו ונהנה ממנה כמו שמברך על כל הנאותיו**, ואם אינו מברך עליה אינו זוכה לבן תלמיד חכם, שזה עונשו מדה במדה, שמאחר שאינו מברך עליה מורה שאין קורא בה לשמה **ואינו משמח עמה ולא נהנה בה, אלא היא בעיניו כאומנות בעלמא**...

על עזבם את תורתי וגו', וסיים ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה לומר שלא היו מברכין על התורה תחלה. ונראה שפירושו הלכו מלשון טיול ושעשוע כמו והתהלכתי בתוככם [ויקרא כו, יב], כלומר שלא **חשבו לימודה לטיול והנאה רק לאומנות ושלא לשמה**..

---

[5] ושמעתי שהאגלי טל יוצא נגד אחד האדמורי"ם שהיה מקפיד שלא לערב שום נגיעה אישית בלימוד, והקפיד שגם בשעה שמחדשים חידושים לא תהיה שום נגיעה קלה והרגשת הלב של שמחה.

התורה היא ההנאה והתענוג העליון ביותר, ולכן צריך לברך לפניה כברכת הנהנין, ואם אינו מברך לפניה, מורה על כך שאינו נהנה ממנה ואינו שמח בה, וזהו כוונת הפסוק 'ולא הלכו בה' כהליכה של שבת, טיול ושעשוע.

וממילא אם אינו נהנה, לא יתקיים בו ונהיה אנחנו וצאצאינו, כיון שאם אין שמחה אין חיות ואין המשכיות לדורות הבאים.

ואלו דברי **האור החיים** המפורסמים בפרשת מקרא ביכורים (דברים כו, יא):

וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹקיךָ וּלְבֵיתֶךָ אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ-

ירמוז 'בכל הטוב' לתורה, כמ"ש 'אין טוב אלא תורה', שאם היו בני אדם מרגישין במתיקות ועריבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם.

ולפי"ז ניתן לחזור לפרשת התוכחה ולהסביר 'לא עבדת את ה"א בשמחה ובטוב לבב מרב כל' היינו שלא שמחת כראוי ב'כל הטוב' באותה תורה מיוחדת שהיא כל הטוב שבעולם!

וכעי"ז כתב **אור החיים** על דברי בלעם (במדבר כג, כא):

לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עָמָל בְּ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹקיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ-

נתכוון לומר שהצדיקים הגם שעושים מצות וכל עסקם בתורה אינם מרגישים שיש להם עמל על דרך אומרו (תהלים עג) עמל הוא בעיני, אלא אדרבא כאדם המרויח וכאדם המשתעשע בשעשועים לרוב חשקם בתורה.

לפי"ד א"ש, שאלת ירמיהו לא היתה על איזה חטאים נענשו, אלא כיצד הגיעו אל החטאים הנוראיים הללו.

התשובה היא ששורש ההתדרדרות היה מחמת שלא ברכו בתורה תחילה- לא שמחו ונהנו מהתורה הק', וכיון שהם לא שמחו, ממילא בניהם לא המשיכו בדרך ומכאן הגיעו לכל העבירות החמורות.

וזהו גם ביאור פרשת התוכחה, בגלל שלא עבדו את ה' בשמחה, לכן התדרדרו והגיעו אל החטאים החמורים ביותר.

לפי"ז ברכת התורה מדאו' היא ברכת והערב נא[6]- ברכה על ההנאה מלימוד התורה!

הלבוש מסביר באופן זה את החטא שלא ברכו בתורה תחילה, שנלמד מהמילים 'ולא הלכו בה' שהכוונה היא הליכה של טיול ושעשוע, 'לולי תורתך שעשועי אזי אבדתי באוני'.

לפי"ז א"ש, דברכת התורה נועדה לגלות שהתורה חשובה בעיניו ונהנה ממנה, אם אינו מברך- סימן הוא שאינו אוהב ונהנה מהתורה.

לפי"ז א"ש 'שלא ברכו בתורה תחילה', דברכה תחילה היינו ברכת הנהנין דאסור לאדם להנות מהעוה"ז בלי ברכה, וע"כ חייבים לברך דוקא לפני הלימוד לגלות שזוהי ברכת הנהנין ולא ברכת המצוות גרידא, דברכת המצוות אפשר לברך גם בהמשך העיסוק במצוה, אבל ברכת הנהנין חייבים לברך תחילה.

---

[6] למילה 'ערב' יש שתי משמעויות: דבר טעים הערב לחיך, וחיבור ותערובת.
ונראה שהדברים אחדים, אם התורה ערבה ומתוקה, היא אכן תתחבר ותעשה חלק מהאדם.

לפי״ז א״ש דבעצרת- מתן תורה, לכ״ע בעינן נמי לכם, **וכפרש״י** (פסחים סח:):

דבעינן נמי לכם - שישמח בו במאכל ומשתה,

להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו.

כלומר, יש חיוב מיוחד להראות ולגלות שאנו שמחים בקבלת התורה ונהנים ממנה.

וכ״כ שם **רבנו דוד**:

שהכל חייבים לשמוח ביום שניתנה בו תורה, כדי להראות את עצמו שהוא שמח במתן תורה ואינה עליו כעול על צווארו ואינו מראה עצמו שמח אלא באכילה ושתייה.

ויתכן שזוהי שיטת רש״י והבעש״ט שברכת ׳והערב נא׳ היא חלק מברכת לעסוק בדברי תורה, דאין אלו ברכות נפרדות אלא ברכה אחת ממש, שמצוות לימוד תורה כוללת בתוכה את ההנאה מהתורה ואין אלו דברים נפרדים, וכדברי האגלי טל, שההנאה מהתורה היא עיקר מצוות לימוד תורה, וא״כ א״ש דהכל ברכה אחת ממש, דאנו מגלים שלימוד התורה הוא הנאה ושמחה לנו.

ראיה נוספת לדבר ניתן להביא מדברי דוד המלך ע״ה **בתהלים** (קיט):

(יב) בָּרוּךְ אַתָּה ה׳ לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ... (טז) בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח דְּבָרֶךָ:

וכתב **האלשיך**:

כל דבר מברכת הנהנין צריך אדם לדעת בבירור על מה הוא מברך ושיטלנו בידו ושיהיה נהנה ממנו, כי מה שאינו נהנה אינו מברך... אמר ברוך אתה ה׳ כלומר דרך כלל בין על הנאת הגוף כברכת הנהנין בין על הנאת הנפש במצות, ואם כן למדני חקיך, למען שכשאברך על החוק אדע על מה אני מברך.

הברכה על התורה הרי היא כברכת הנהנין, וכדי לברך צריך לדעת בדיוק על מה מברך ולהנות ממנו, ולכן מבקש דוד המלך, כיון שאני רוצה לברך על התורה, תעזור לי שאבין את חוקיה ואהנה ממנה. ומוכח דברכת התורה ברכת הנהנין היא.

הרד״ק למד מהפסוק סגולה גדולה לזכרון הלימוד:

בחקתיך אשתעשע. כשאני מתבונן בהם אני משתעשע בהם,

לפיכך לא אשכחם כי הם לששון ולשמחת לבב.

מי שרוצה לזכור את הלימוד צריך להיות מחובר אליו, אם הלימוד הוא בשעשוע ובשמחה, יש חיבור וממילא לא ישכח.

וזהו ממש כדברי האגלי טל, מי שלומד בשמחה ועונג- נכנסת התורה ומתערבת בדמו.

לפי״ד משמעות ברכת התורה היא ברכת הנהנין, ועיקרה ברכת והערב נא, ולהבנה זו יש השלכות להלכה:

ד. נפקא מינות

1. לימוד לפני הברכה

כתב **הגרש״ז אוירבך** (מנחת שלמה א, צא):

ראיתי דהדר גאונו (הגרצ״פ פרנק) סובר בפשיטות דלגמ׳ דידן אם אחד נמצא במצב שהוא אנוס על הברכה ואינו יכול בשום אופן לברך ברכת התורה דגם אסור לו ללמוד תורה משום **דכמו שאסור**

ליהנות מהעוה״ז בלא ברכה כך אסור גם ללמוד תורה והברכה מעכבת דלמודו לא חשיב מצוה אלא עבירה.

והוא חדוש גדול, שהרי לא מצינו שיאמרו חז״ל שאסור לעשות מצוה בלא ברכה כמו שאמרו לענין ברכת הנהנין ולמה יתבטל מלמוד תורה שהוא יותר חשוב מכל המצוות שבתורה בגלל זה שאינו יודע לברך.

לפי הדברי חמודות והגרצ״פ פרנק יש איסור ללמוד לפני ברכת התורה. ותמה הגרש״ז הרי לא מצאנו שברכת המצוות תעכב קיום מצוה? ולדברינו א״ש, דברכת התורה היא ברכת הנהנין ודמי לאוכל פת בלי ברכה ולא ללובש ציצית בלי ברכה שיכול לברך אח״כ.

2. חיוב נשים

כיצד נשים מברכות ברכת התורה, הרי אינן מצוות ללמוד?

הב״י הסביר שנשים חייבות בתפילה, ומברכות על אמירת הפסוקים.

הגר״א דחה דאי״ז מזקיק ברכת התורה אלא שיכולות לברך ככל מ״ע שהז״ג דאע״פ שאין נשים מצוות, יכולות לברך כמי שאינו מצווה ועושה. אכן הסבר זה טוב לאשכנזיות המברכות על שופר וסוכה למרות שפטורות, אבל ספרדיות כיצד תברכנה?

מפורסם בשם ר׳ חיים ש׳תורה בעי ברכה׳, וכ״כ **בחידושי הגרי״ז על הרמב״ם** (ברכות יא, טז):

(נשים) איך יברכו בה״ת כיון דפטורות מתלמוד תורה? ושמעתי מאאמו״ר דבברכת התורה אין הברכה על קיום המצוה של ת״ת רק דהוא דין בפנ״ע דתורה בעי ברכה, וכדילפינן בברכות (כא.) מקרא כי שם ה׳ אקרא, א״כ אי״ז דין ששייך להמצוה כלל, רק דתורה עצמה טעונה ברכה ונשים פטורות רק מהמצוה של ת״ת אבל אינן מופקעות מעצם החפצא של ת״ת, ולימודם הוי בכלל ת״ת, ושפיר יש להם לברך על לימודם.

וצ״ב מה המשמעות של ׳תורה בעי ברכה׳?

ונראה להסביר ע״פ דברי **המנחת חינוך** (מצוה תל):

נשים חייבות לברך- ד״ז צ״ע כיון דאינם חייבים במצות לימוד התורה למה חייבים אף על פי שצריכים ללמוד הדינים ע״ש מ״מ לא בתורת מצות לימוד התורה חייבים רק שידעו הדינים שלהם?

ואפשר כמו בהמ״ז שאינו מצוה לאכול רק התורה צותה שאם יאכל יברך והוא מ״ע ה״נ **כתבה התורה מי שלומד אף על פי שאינו מחויב מ״ע לברך**.

יש להשוות בין ברכת התורה לברכת המזון, אע״פ שאין חיוב לאכול ואין נשים חייבות ללמוד, אפ״ה יש ברכה. והיינו משום שהברכה איננה על המצוה אלא על ההנאה מהתורה ומהאוכל, ולפי״ז א״ש היטב השוואת ריו״ח בין תורה ומזון, דתרוייהו מברך על ההנאה ומכיר טובה להקב״ה ואין זה ברכת המצוות.

3. ברכה אחרונה

ריו״ח השוה בין ברכת התורה לברכת המזון, למסקנה יש ברכת המזון לפניה מדרבנן, האם יש גם ברכת התורה אחריה מדרבנן?

בפסקי רי״ד (ברכות כא.) כתוב:

מניין לברכת התורה שהיא מן התורה, שנ' כי שם ה' אקרא וגו'. ואסיקנה, דברכת התורה לפניה וברכת המזון לאחריו היא מדאורייתא. וברכת המזון לפניו וברכת התורה לאחריה הויא מדרבנן.

מפורש שגם למסקנת הגמרא יש ברכה אחרי לימוד תורה, אלא שהיא מדרבנן ולא מדאורייתא.

אבל **הבית יוסף** (או"ח מז) סבר אחרת:

כתוב בתשובות הרשב"א שאלת כשאנו מברכים על התורה בכל בקר למה אין אנו מברכים לאחריה. תשובה: קריאת התורה מצוה **ואין מברכין על המצות לאחריהם**, ואל תשיבני מקריאת התורה בבית הכנסת שמברכין לאחריה דהתם תקנת משה ועזרא היא ועל התקנות מברכין לפניהם ולאחריהם וכדמברכים בהלל ומגלה עכ"ל.

ולי נראה דאפילו אם היו מברכים לאחר המצות לא קשיא דכיון דמצות הגיית התורה היא כל היום וכל הלילה ואין שעה שאינו חייב לעסוק בתורה לא שייך לברך לאחריה:

הב"י התקשה מדוע אין ברכה אחרונה על התורה, והביא את הרשב"א דאין ברכה אחרונה על מצוות.

הב"י טען שאפילו אם היה צריך לברך אחרי קיום מצוות (כשיטת הירושלמי), אך אי אפשר לברך אחרי לימוד התורה, דלמצוה זו אין סוף והפסק, דלעולם הוא מצווה 'והגית בו יומם ולילה'.

אך לדרך זו צ"ע, כיצד מברך על התורה למחרת בבוקר, הרי אין למצוות תלמוד תורה הפסק?

עוד נשאל מדוע מברכים שתי ברכות (לעסוק ואשר בחר) על מצוה אחת (תורה)?

הטור כתב שברכת 'אשר בחר בנו' היא זכר למעמד הר סיני, הראב"ד כתב שמזכירים את כל הברכות מספק בגלל שנחלקו הדעות מה לברך. אבל **ללבוש** (מז, ו) יש שיטה חדשה:

הטעם נכון למנהגינו שאנו מברכין בכל בקר שתי ברכות על התורה, כדי שתהא אחת נחשבת לברכה אחרונה על הלימוד שלמד אתמול שלא היה יכול לברכה קודם לכן עד שיישן בינתיים, דהוי השינה הפסק והוי שפיר אחריה, ואין לומר שהיה יכול לברכה כשהפסיק ללמוד אתמול כשהלך לישן, דהא חייב להגות בה אפילו במטתו עד שישתקע בשינה:

ונראה שהלבוש לשיטתו שהארץ אבדה על ברכת 'והערב נא', א"כ ברכת התורה כברכת הנהנין וההשוואה לברכת המזון נכונה גם למסקנה, ולכן גם על התורה יש ברכה אחרונה. אלא שמחמת שצריך ללמוד כל הזמן- גם על מיטתו, כדברי הב"י, לא ניתן לברך ברכה זו אלא לאחר שהפסיק וישן, ולכן בבוקר מברך שתי ברכות על התורה: אחת להבא על היום הבא, ואחת למפרע על היום שעבר[7].

4. שאלת ספר ממודר הנאה

קיי"ל דכל המצוות לא ניתנו להנות ולכן המודר הנאה מחברו יכול להשתמש בלולב ובשופר של חברו ע"מ לקיים מצוה ויצא ידי חובתו. מה הדין בלימוד תורה ובספרי קודש?

הבית יוסף יו"ד (רכד) כתב:

(הדיר קהל מס"ת) שמותרים בספר תורה קריאה של מצוה משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו (ר"ה כח.) ומזה הטעם אין שום אחד מהקהל יכול לאסור לקהל הספר. וכן פסק הרשב"א שאין אדם יכול לאסור ספרים והוא ז"ל לא גריס במשנה 'הספרים' עכ"ל.

---

[7] לכאורה 'אשר קדשנו' היא ברכת המצוות על היום הבא, 'והערב נא' היא ברכת הנהנין על התורה של אתמול, אך עיין בדברי הלבוש שהסביר אחרת ועיין בדבריו כיצד נוסח ברכת לעסוק והערב קאי על לשעבר, וברכת אשר בחר קאי להבא. וקצת דוחק.

הרשב״א התיר לקחת ספר מהמודר הנאה, כמו כל המצוות שלא ניתנו להנות.

עוד מצאנו בשיטת **הרשב״א** (נדרים לד.):

> מלמדו במקום שאין נוטלין שכר על הלמוד משום דלא חשבינן ליה כמהנה דנמצא למד למצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו, והו״ל כמודר הנאה מחבירו שתוקע לו תקיעה של מצוה והיינו דמלמדו דוקא מדרש הלכות ואגדות אבל אומנות לא דנמצא מהנהו.

המודר הנאה מחברו יכול לשמוע ממנו תקיעת שופר וללמוד ממנו תורה, כיון שאלו מצוות ולאו להנות ניתנו.

אבל **ר׳ אברהם מן ההר** (נדרים מח.) חלק עליו:

> מצות לימוד שהוא ענין ציור הלב וידיעת האמת, עיקר הציווי הוא כדי לצייר האמת ולהתענג וליהנות במדע לשמח לבבו ושכלו כדכתיב פקודי ה׳ ישרים משמחי לב, ומשום הכי אבל אסור לקרות בתורה מפני שהם משמחים לבו על כרחו, הילכך לא שייך למימר במצות תלמוד דלא ניתן ליהנות, **שעיקר מצותו היא ההנאה והתענוג** במה שמשיג ומבין בלימודו הילכך כשהדירו זה את זה או הדיר זה את זה אסור לקרות בספר האוסר שהרי על כרחו מגעת לו הנאה.

דוקא מצוות בעלמא לאו להנות נתנו, אבל מצוות לימוד תורה ניתנה להנות וזהו גוף המצווה להנות וממילא מודר הנאה אסור בכך!

ונראה דהרשב״א לשיטתו לעיל, סבר דברכת התורה היא ברכת המצוות, ותורה הוי כשאר המצוות דלא ניתנו להנות ולכן מותר למודר הנאה, אבל ר׳ אברהם מן ההר סבר כרש״י וכלבוש, דברכת התורה היא ברכת הנהנין דהתורה להנות ניתנה!

להלכה חלקו בדבר האחרונים, וכ״כ **נתיבות המשפט** (עב, יז):

> בספר קצות החושן כתב לפטור שואל ספר, מטעם דמצות לאו ליהנות ניתנו, והוי כשאלה ליראות בה דפטור דממונא דאית ליה הנאה מיניה בעינן, ע״ש. ואשתמיטתיה מ״ש הט״ז (יו״ד רכא, מג) דתלמוד תורה ליהנות ניתן.

לפי הקצות השואל ספר מחברו פטור דלא חשיב הנאה, דמצוות לאו ליהנות נתנו, אבל הנתיבות למד כט״ז וכר׳ אברהם מן ההר שהתורה ניתנה ליהנות ולכן השואל חייב שכל הנאה שלו.

׳קצירת האומר׳

ברכת התורה היא אחת משתי הברכות היחידות מדאורייתא.

הטור כתב שצריך ליזהר בה מאד, ובאר המשנ״ב שאסור ללומדה לפני שמברכים.

מקור הדברים בדברי ירמיהו על החורבן- על מה אבדה הארץ- על עזבם את תורתי... לא הלכו בה, ודרשה הגמרא שלא ברכו בתורה תחילה. וצ״ע מדוע ביטול ברכה גורם לחורבן הארץ, ומדוע בגלל שלא ברכו בתורה תחילה אין בניהם תלמידי חכמים.

עוד צ״ע, הרי בית ראשון חרב על ג׳ עבירות חמורות ומדוע ירמיהו תולה זאת בברכת התורה.

בפרשת הקללות נאמר שהקללות יבואו בגלל שלא שמעו בקול ה׳, אך בתוך הקללות נכתב ׳תחת אשר לא עבדת את ה״א בשמחה ובטוב לבב׳ וצ״ע וכי חסרון שמחה עונשו קללות רבות וקשות כ״כ.

ביאור הדברים הוא, שאכן החורבן היה על העבירות החמורות אבל הנביא עוסק בשאלה כיצד הגיעו למצב של חטאים חמורים כ״כ, והתשובה היא שלא עבדו את ה׳ בשמחה, לא למדו תורה באהבה אלא כחובה וכחכמה בעלמא.

ריו״ח השווה בין ברכת התורה וברכת המזון, ומכאן יש ללמוד שגם ברכת התורה היא סוג של ברכת הנהנין.

הקדמת ברכת התורה ללימוד מבטאת שזוהי ברכת הנהנין, אנחנו מברכים על התורה לפני הלימוד כמו שמברכים לפני המזון, כיון שהיחס שלנו לתורה הוא אהבה שמחה והנאה, כדברי האגלי טל שעיקר המצוה בתורה היא לשמוח ולהתענג בה, וכך התורה נעשית חלק מהאדם.

אם לומדים בשמחה אז התורה נשמרת וממשיכה לדורות הבאים, אך אם הלימוד אינה בשמחה, אין לו קיום והמשכיות.

לפי״ז מובן שאסור ללמוד לפני הברכה, דהוי כאכילה בלא ברכה, לפי״ז א״ש שנשים מברכות על התורה אע״פ שאינן חייבות בלימודה, כיון שהברכה אינה על המצוה והחובה ללמוד, אלא על עצם התורה, כפי שאין חובה לאכול אבל מי שאוכל מברך ברכת המזון, ה״נ אין חובה לנשים ללמוד, אך מי שלומד צריך לברך על ההנאה.

לפי״ד ברכת התורה דאורייתא היא ברכת הנהנין, ומדברי ריו״ח משמע דדמי לברכת המזון וצריך לברך גם אחרי הלימוד, ואכן כתב הלבוש שבבוקר מברכים שתי ברכות על התורה, אחת ברכה ראשונה ללימוד של היום החדש, ואחת ברכה אחרונה על הלימוד של היום שעבר...